

Uuden Testamentin estetiikka

Oiva Kuisma

Matteuksen evankeliumi ei osoita mitään mainittavaa huomiota taiteen esteettiselle arvolle, ei luonnon esteettiselle arvolle, eikä edes taivasten valtakunnan esteettiselle arvolle. Sama pätee muihinkin evankeliumeihin. Evankeliumit eivät mitenkään kuvaa Jeesuksen ulkonäköäkään. Lukemattomat myöhemmät taiteentekijät ovat sitä tosin yrittäneet ja onnistuneet tekemään hänestä komean pitkätukkaisen helleenin.

Uuden Testamentin kirjoitukset eivät kerro juuri mitään kreikkalais-roomalaisen kulttuurin saavutuksista, eivät varsinkaan sen taiteesta eivätkä pyrkimyksestä esteettisten arvojen näkyvään esilletuontiin. Perinteinen kreikkalainen kasvatusohjelma, *mousiken* ja *gymnastiken* yhdistelmä, joka hyvekasvatuksen ohella tähtäsi sekä ruumiillisen, esineellisen että taiteellisen kauneuden edistämiseen, ei näytä juurikaan kiinnostaneen varhaisia kristillisiä kirjoittajia. Heidän kannaltaan keskeistä oli vain Kristus ja hänen oppinsa sielun pelastuksesta. "Ajatelkaa sitä mikä on ylhäällä, älkää sitä mikä on maan päällä" kehottaa Kolossalaiskirje (3:2).

Varhaiset kristilliset kirjoittajat eivät todellakaan hukanneet aikaa eivätkä energiaa kreikkalais-roomalaisen taiteen ylistämiseen. Tavallisesti he kuittasivat taiteen moraalikriittikillä tai julistivat sen muutta mutkitta epäjumalien palvelukseksi. Kreikkalais-roomalaisen taiteen laiminlyöminen ja suoranainen tuomitseminen ei historiallisen tilanteen tuntien kuulosta aivan mahdottomalta yllätykseltä, mutta se, että Uuden Testamentin kirjoitukset eivät näytä osoittavan myönteistä huomiota edes luonnonkauneudelle, onkin jo yllättävämpi asia. Perusoletuksen mukaanhan luonto on Luojan luoma ja siksi esteettiseltä arvoltaan sen pitäisi olla vähintäänkin positiivinen, monien mielestä jopa hyvin positiivinen, eli lyhyesti

sanottuna kaunis. Mutta kuten sanottu, Uuden Testamentin kirjoitukset eivät osoita huomiota kulttuuriselle eivätkä luonnonvaraisellekaan kauneudelle ja siksi voidaan päätellä, että Uuden Testamentin estetiikan peruslinjaus on esteettinen välinpitämättömyys. Jatkossa nimittäin tätä esteettiseksi indifferenssiksi. [1]

Esteettiseen indifferenssiin kiinnittää huomiota kun kysyy, esimerkiksi, miltä evankeliumien päähenkilö Jeesus Kristus näytti? Oliko hän pitkä vai lyhyt, lihava vai laiha, komea vai ruma, lyhyt- vai pitkätukkainen? Evankeliumit eivät vastaa näihin kysymyksiin.

Esteettinen indifferenssi leimaa myös ympäristökuvausta. Evankeliumit kuvaavat Jeesuksen arkisissa tilanteissa ja ympäristöissä, esimerkiksi kulkemassa kaupungeissa ja erämaissa, saarnaamassa ja keskustelemassa, syömässä ja juomassa, mutta ilman että näihin tilannekuviin liittyisi minkäänlaisia (eksplisiittisiä) esteettisiä arvoja. Erään kerran Jeesusta pyydetään kiinnittämään huomiota Jerusalemin temppelein suurenmoisuuteen, mutta odotetun innostuneen ylistyksen tai edes nimellisen kiitoksen sijasta Jeesus lausuu ennustuksen, jonka mukaan temppeleli tulee hyvin pian olemaan raunioina eikä kiveäkään jää kiven päälle (Matt. 24:1–2). Kertomuksen yksinkertainen opetus on, että siinä missä muut näkevät uskonnollista mahtia ja esteettistä loistoa ilmentävän temppelein, Jeesus näkee pelkän raunioituneen kivikasan. Kyse on moraaliarvostelmasta, joka suoralta kädeltä tuomitsee turhuudeksi katoavaisille kulttuurintuotteille osoitetun ihailun, olipa kyse vaikka miten suurista arkkitehtuurisista saavutuksista.

Tarkkaan ottaen Jeesuksen ennustusmuotoinen arvostelma ei väitä Jerusalemin temppeleliä rumaksi sen enempää kuin komeaksikaan. Arvostelma aivan yksinkertaisesti ohittaa esteettisen näkökulman ja tähdentää aineellisten

arvojen katoavaisuutta: turha hukata henkistä pääomaansa sellaisten tavaroiden ja rakennusten ihailuun, jotka kestävät vain oman rajallisen aikansa. Aineellisten tavaroiden sijasta Jeesus kehottaa kokoamaan henkisiä taivaallisia aarteita, jotka eivät kulu eivätkä ruostu, ja joita varkaatkaan eivät kykene ryöstämään (*Matt.* 6:20). Tätä kriteeriä eivät täytä aineelliseen muotoon päätyneet taideteokset, kuten kaikki museo-konservaattorit ja -vartijat voisivat todistaa.

Näillä ja muilla vastaavilla perusteilla voidaan siis väittää, että evankeliumien kuvaama maailma on maailma vailla selväpiirteistä esteettistä ulottuvuutta. Sellaisenaan tämä väite, tai hypoteesi, on vahva yleistyys ja siksi pitää tutkia, miten hyvin se toimii yksityiskohtien tasolla. Tämän testaamiseksi evankeliumien ja samalla koko Uuden Testamentin estetiikkaa on tutkittava useammastakin näkökulmasta. Ensiksikin on tutkittava evankeliumien esteettistä terminologiaa, sanojen merkityksiä ja käytötapoja; toiseksi on tutkittava, mitä evankeliumit kertovat esteettisen arvostelun pääkohteista, taiteesta ja luonnonkauneudesta; kolmanneksi on tutkittava, mitä Uuden Testamentin apostoliset kirjoitukset samoin kuin Johanneksen ilmestykset kertovat näistä asioista. [2]

Uuden Testamentin esteettinen sanasto

Kreikan kielen esteettisistä termeistä keskeisin on *kalos* (καλος), abstraktina käsitteenä *to kalon* (τὸ καλόν). *Kalos* merkitsee sekä hyvää että kaunista, joista luonnollisestikin tuo esteettinen merkitys on se, mikä meitä nyt erityisesti kiinnostaa. Esteettisessä merkityksessään *to kalon* viittaa sekä havaittavaan, kuvitteelliseen että ajatukselliseen (henkiseen) kauneuteen. Ajatuksen kauneutta ovat käsitteet, päätelmät ja teoriat, kuvitteellista kauneutta myyttiset kertomukset, prinssit ja prinsessat, satuolennot, enkelit ym. Havaittava kauneus voidaan jakaa kahteen pääkategoriaan, ihmiskulttuurin tuottamaan kauneuteen ja luonnonvaraiseen kauneuteen; uskonnollisissa kontekstissa jälkimmäinen on yhtä kuin Luojan luoma kauneus. Kun kaikki nämä kaikkine variaatioineen ja kombinaatioineen lasketaan yhteen, saadaan tulokseksi, että kauneudelle on suotu niin monia mahdollisuuksia, että niistä pitäisi riittää kriittisimmällekkin arvioijalle. Mutta miten evankeliumit faktisesti suhtautuvat kauneuteen? Vastaukseksi voidaan tutkia yksityiskohdaisesti, mitä esimerkiksi Matteuksen evanke-

liumi kertoo kauneudesta, ja aivan erityisesti, miten se käyttää termiä *kalos*.

Eri kieliopillisine variantteineen termi *kalos* esiintyy parisenkymmentä kertaa Matteuksen evankeliumissa [3]. *Kalos*-termin merkitystä, tai monikossa merkityksiä, ei muodollisesti määritellä evankeliumissa, mutta se tai ne voidaan johtaa termin käytöstä. Ja kun termin käyttöyhteydet käydään yksitellen läpi, tulokseksi saadaan, että *kalos* ei evankeliumissa merkitse kaunista vaan hyvää, jota puolestaan voi olla monta lajia. Tässä tapauksessa *kalos*-termin merkitykset voidaan suurpiirteisesti jakaa kahteen ”hyvän” alalajiin.

1) Ensimmäinen näistä *kalos*-termin päämerkityksistä kattaa ilmaiset, jotka kvalifioivat inhimillistä toimintaa, kuten esimerkiksi ”hyvät teot” (5:16; 26:10); ”tehdä hyvää”, (12:12); ”ei ole hyvä ottaa” (15:26). Tähän kategoriaan voidaan lukea myös sellaiset ilmaiset, jotka korostavat hyvää ja viisasta arvostelua tai kieltosanan yhteydessä sen puutetta, kuten esimerkiksi ”ennusti hyvin” (15:7); ”sinulle on hyväksi” tehdä niin tai näin (18:8–9; 26:24). Tätä *kalos*-termin merkitysulottuvuutta voi nimittää sisäiseksi hyväksi ja joskus myös aivan yksinkertaisesti eettiseksi hyväksi. Merkitys korostaa teon ja arvostelukyvyyn hyvyyttä.

2) Toinen päämerkitystyyppi kattaa sellaiset tapaukset kuin ”hyviä hedelmiä” (7:17–19); ”hyvä puu” (12:33); ”hyvä maaperä” (13:8, 13:23); ”hyvä siemen” (13:24, 13:27; 13:37–38). Tähän joukkoon voidaan laskea myös maininta hyvistä kaloista (13:48) samoin kuin maininta paikasta, jossa on hyvä olla (17:4). Tätä *kalos*-termin merkitystä voi nimittää välineelliseksi tai ulkoiseksi hyväksi. Se kattaa tapaukset, joissa puhutaan lajiriippuvaisesta hyvästä – siis hyvästä omassa lajissaan – samoin kuin tapaukset, joissa puhutaan hyvästä sen yleisesti suositteluvassa merkityksessä.

Esitetyt tapaukset vahvistavat käsitystä, että Matteuksen evankeliumissa *kalos* merkitsee hyvää, ei siis kauneutta.

Mutta vielä on tutkimatta yksi tapaus, jossa Matteus käyttää termiä *kalos*, nimittäin vertaus jalokiviä etsivästä kauppiasta. Vertauksen mukaan kauppias etsii jalokiviä, jotka ovat *kalous* (*Matt.* 13:45). Tarkoittaako evankeliumi näillä ”hyviä” vai ”kauniita” jalokiviä vaiko jotain aivan muuta? Mitä ilmeisimmin kyse on kallisarvoisista jalokivistä ja siinä mielessä hyvistä ja mahdollisesti myös kauniistakin jalokivistä.

Kaikki kauniit jalokivet eivät ole kallisarvoisia, mutta jotkut ovat ja siksi on mahdollista, että esteettisellä arvolla on jokin rooli tässä vertauksessa. No onko sillä? Mielestäni ei. Kallisarvoinen jalokivi on vertauskuva päämäärästä, jonka saavuttamiseksi voi uhrata kaiken muun. Jalokiven löytäminen symbolisoi taivasten valtakunnan saavuttamista, korkeimman hyvän saavuttamista. Jalokivien estetiikasta tässä ei ole kyse, eikä minkään muunkaan tavararan.

Näin ollen voidaan perustellusti sanoa, että Matteuksen evankeliumissa *kalos*-termillä ei ole mainittavaa esteettistä merkitysulottuvuutta, ei ainakaan mitään sellaista mikä tulisi eksplisiitisti esille [4]. Onko tämä sitten samalla riittävä todistus edellä esitetylle esteettisen indifferenssin hypoteesille? Ei vielä, koska kaikista asioista, kauneus mukaan luettuna, voidaan puhua monilla eri termeillä.

Seuraavaksi on siis kysyttävä, oliko Matteuksella käytössään muita termejä, joilla hän saattoi kertoa asioiden ja olioiden esteettisestä arvosta.

Kosmos ja horaïos

Matteuksen evankeliumissa esiintyy, joskin vain yksittäisinä tapauksina, kaksi termiä, joilla on jokseenkin selvä esteettinen merkitys: *kosmos* (κοσμος) ja *horaïos* (ὥραϊος). Molemmat ovat perusmerkitykseltään positiivisesti arvottavia termejä. Jos jostakin objektista sanotaan, että se on *kosmos*, on kyse positiivisesta esteettisestä järjestyksestä [5]; joskus myös suoranaisestä kauneudesta, kuten esimerkiksi niissä teoriatyypeissä, joissa kauneus määritellään harmonian, symmetrian ja muiden vastaavien käsitteiden kautta [6]. Perinteisessä kreikkalaisessa ajattelussa *kosmos* tarkoittaa myös kaikkeuden kauniisti järjestynyttä kokonaisuutta, kuten Thaleen nimiin luetussa aforismissa: "Kauneinta on kosmos, sillä se on Jumalan tekoa" [7]. Jos taas jostain kohteesta sanotaan, että se on *horaïos*, on perustapauksessa kyse kypsyydestä, mutta joskus myös kauneudesta, kuten esimerkiksi *Apostolien teoissa* (3:2, 3:10), jossa mainitaan erään tempelin yhteydessä oleva "kauniiksi" (ὠραίων) nimetty portti(käytävä). Samaa sanaa käyttäen Roomalaiskirjeessä (10:15) siteerataan Jesajaa (52:7), joka ihastelee sitä kuinka "kauniit" jalat ovatkaan hyvän sanoman tuojilla.

Matteuksen evankeliumissa (23:29) termi *kosmos* esiintyy kerran verbimuodossa *kosmeite*. Kyse on tilanteesta, jossa Jeesus moittii aikan-

sa uskonnollisia johtajia teeskentelystä ja sen ilmauksena yleisöä kosiskelevasta kansallisten merkkimiesten hautakivien koristelusta.

"Te teeskentelijät! Te rakennatte profeettojen haudoille muistomerkkejä, te koristlette (*kosmeite*) Jumalan miesten hautakiviä" (Matt. 23:29).

Myös termi *horaïos* esiintyy samassa yhteydessä. Jeesus puhuttelee lainopettajia ja fariseuksia seuraavasti:

"Te olette kuin kalkilla valkaistut haudat. Ulkopuolelta ne kyllä ovat kauniita mutta sisältä täynnä kuolleiden luita ja kaikkea saastaa" (Matt. 23:27).

Molemmille tapauksille on yhteistä se, että ulkoinen esteettinen näyttävyys, nimitettäköön-pä sitä sitten kauneudeksi, komeudeksi tai millä nimellä hyvänsä, on otettu kriittisen moraaliarvostelun lähtökohdaksi. Kärjistetysti sanottuna ulkoinen kauneus ja komeus on tuomittu sisäisen moraalisen kurjuuden peitteeksi. Esteettisiä termejä käytetään, mutta ei esteettisten arvojen puolustukseksi vaan niiden vähättelemiseksi. Tätä voi ilman muuta nimittää esteettiseksi indifferenssiksi.

Tähänastinen analyysimme on siis tuottanut tulokseksi ensiksikin sen, että termiä *kalos* ei evankeliumissa käytetä esteettisessä merkityksessä; ja toiseksi sen, että niitä termejä (*kosmos* ja *horaïos*), joita käytetään esteettisessä merkityksessä, käytetään esteettisiä arvoja väheksyvässä merkityksessä. Arvoterminologian käyttö vaikuttaa siis johdonmukaiselta, mutta esteettinen tutkimus ei suinkaan pääty vielä tähän. Seuraavaksi on tutkittava yksityiskohtaisesti, mitä evankeliumi kertoo esteettisten arvotermien kohdealueista, eli taidemaailmasta ja luonnosta. Lisäksi, koska keskustelua käydään uskonnollisessa kontekstissa, on esteettiseen ontologiaan laskettava mukaan myös yliaistillinen maailma, eli taivasten valtakunta. Valottaako evankeliumi taivasten valtakunnan esteettistä luonnetta millään tavoin?

Taide

Vapaasti määriteltynä taideteoksiksi voidaan lukea kaikki ne ihmistaidon tuottamat teokset, teot ja tapahtumat, joita joku on arvioinut esteettisten arvojen näkökulmasta [8]. Tässä mielessä taideteoksiksi voidaan laskea niin hautakivet kuin temppeilirakennuksetkin, vaikka niiden pääfunktio olisikin aivan toisaalla.

Mitä muuta Matteuksen evankeliumi kertoo taidemaailman ilmiöistä? Hyvin vähän. Havainnollistaakseen tai vertauskuvallistaakseen milloin mitään asiaa Matteus viittaa erinäisiin taidemaailman ilmiöihin: huilunsoittajiin (*Matt. 9:23*), huilunsoittoon tanssin kera (*Matt. 11:16–17*), tanssiin (*Matt 14:6–11*), psalmin huutamiseen (*Matt. 21:9, 21:15*), keisarin kuvaan kolikossa (*Matt. 22:19–21*) ja tuomiopäivän pasuunaan (*Matt. 24:31*). Estetiikan kannalta, lukuun ottamatta jakeiden 14:6–11 kuvausta tanssitilaisuudesta, näistä ei löydy mitään muuta kiintoisaa kuin se, että ne vahvistavat esteettisen indifferenssin asenteen. Tuossa tanssitaiteeseen liittyvässä poikkeustapauksessa kyse on tetrarki Herodeksen juhlatilaisuudesta, jonka yhteydessä Johannes Kastaja mestataan.

Sitten Herodes vietti syntymäpäiviään ja Herodiaan tytär tanssi vieraille. Tyttö miellytti Herodesta niin, että tämä valalla vannoen lupasi antaa hänelle mitä hän vain pyytäisi. Äitinsä yllytyksestä tyttö sanoi: ”Anna minulle nyt heti vadilla Johannes Kastajan pää.” Kuningas tuli pahoille mielin, mutta koska hän oli vieraittensa kuullen vannonut valan, hän käski täyttää pyynnön. Hän lähetti vankilaan sanan ja käski mestata Johanneksen. Tämän pää tuotiin vadilla ja annettiin työlle, ja tyttö vei sen äidilleen (*Matt. 14:6–11*).

Esteettistä sisältöä tällä groteskilla tapauksella on vain sen verran, että jonkun todetaan nauttineen tanssiesityksestä. Paljon olennaisempaa on kuitenkin kertomuksen moraalinen sanoma: tanssi ja siitä nauttiminen on nimetty osatekijöiksi syyketjussa, joka johti Johannes Kastajan surmaan.

Tanssitaiteen esteettisen arvostuksen kannalta kertomus Johanneksen teloituksesta vaikuttaa niin musertavalta, että voidaan kysyä, pitäisiköhän tutkittavana oleva teesi evankeliumien esteettisestä indifferenssistä vahventaa teesiksi esteettisestä nihilismistä. Tähän ei kuitenkaan ole tarvetta, koska itse asiassa tuo Johannes-epiologi ei kiellä tanssilta esteettistä arvoa. Se vain jätetään huomiotta ja sitä nimenomaan on esteettinen indifferenssi. Esteettinen nihilisti puolestaan kieltäisi kaiken kauniin olemassaolon suoralta kädeltä. Esteettinen nihilisti ei ihmettelisi niinkään sitä, miksi Herodes mestauttaa Johanneksen kuin sitä, mistä Herodes oikein nauttii kun hän nauttii tanssiesityksestä.

Luonnonkauneus

Uskonnolliseen ajatteluun liittyvää taiteen vähätelyä voitaisiin puolustella sanomalla, että se on täysin ymmärrettävää, koska se on osa yleisempää kulttuurikritiikkiä, jonka mukaan kaikki ihmisen tekemä ja tuottama on luonteeltaan väliaikaista ja vähäarvoista. Entä luonnonkauneus? Mitä evankeliumi siitä sanoo? Eikö Luojan luoma luonto ole välttämättä kaunis, ja eikö profetan moraalinen velvollisuus ole kertoa tästäkin totuudesta?

Edellä esitetty yhteenveto esteettisen terminologian käytöstä on jo käytännössä vastannut tähänkin kysymykseen. Evankeliumi kiinnittää huomiota asioiden käytännölliseen, moraaliseen ja soteriologiseen arvoon, esteettinen arvo on jäänyt sivuseikaksi, tai jopa samastunut moraalisen arvottomuuden kanssa. Saattaa kuulostaa yllättävältä, mutta evankeliumi ei todellakaan anna kiitosta luodun luonnon kauneudelle. Itse asiassa Johanneksen evankeliumi pitää *kosmosta*, kreikkalaisen filosofian kauniisti järjestynyttä maailmankaikeutta, pimeyden ja tietämättömyyden valtakuntana, joka ei tuntenut Jeesus Kristuksena maan päälle tullutta todellista valoa (*Joh. 1:9–10*). ”Valon” käsitteeseen palaamme vielä myöhemmin.

Matteuksen evankeliumi on perin vaitelias luonnonkauneuden suhteen, mutta pariin sivuseikanomaiseen tapaukseen voidaan silti kiinnittää huomiota. Ensiksikin tapaus, josta oli puhetta jo edellä: Matteus kertoo hyvistä luonnonantimista, kuten hyvistä hedelmistä, hyvistä puista ja muista vastaavista. Näiden suhteen voitaisiin ajatella, että hyvytteen liittyy säännönmukaisesti kauneus. Hyvät hedelmät näyttävät useimmiten myös kauniilta, samoin puut. Tämä on kiistatonta, mutta saman tien on kuitenkin lisättävä, että evankeliumin sanoman kannalta se on sivuseikka. Evankeliumi kertoo hyvistä puista ja hedelmistä vertauskuvina, jolloin niiden pääasiallisia tarkoitteita ovat moraalinen ja uskonnollinen elämä. Hyvä puu voi tarkoittaa esimerkiksi hyvää ihmistä, joka tuottaa pelkästään hyviä hedelmiä, eli hyviä tekoja. Esteettisillä arvoilla ei tässä yhteydessä ole mitään näkyvää roolia.

Toinen luonnonkauneuden arvostusta tangeeraava tapaus on Jeesuksen suulla esitetty arvostelu vaatteilla koreilusta:

”Mitä te vaatetuksesta huolehditte! Katsokaa kedon kukkia, kuinka ne nousevat maasta: eivät ne näe vai-
vaa eivätkä kehrää. Minä sanon teille: edes Salomo
kaikessa loistossaan ei ollut niin vaatetettu kuin mikä
tahansa niistä” (Matt. 6:28–30).

Jos tämä arvostelu tulkittaisiin jonkinlaiseksi esteettiseksi ohjelmajulistukseksi, sanoisi se sen, että mitättömimmälläkin luonnonoliolla on suurempi esteettinen arvo kuin taidokkaimmalakaan ihmiskäden tuotteella. Tämä todellakin saattaa olla osa arvostelman sanomaa, mutta jälleen kerran on huomattava, että pääpaino on moraalien puolella. Pääsanoma on, että vaatteista ei pidä tehdä sen suurempaa numeroa kuin mitä kohtuus vaatii. Tässä suhteessa evankeliumi kuvaa myönteiseen sävyyn Johannes Kastajaa, joka sekä ruoan (heinäsirkat!) että vaatetuksen osalta tyytyi välttämättömpään vähään (Matt. 3:4). Mitä taas kedon kukun kauneuteen tulee, sitäkin on turha käydä ihastelemaan, koska se, kuten evankeliumi julistaa, ”huomenna joutuu uuniin” (Matt. 6:30).

Esitetyn perusteella voidaan siis sanoa, että luonnonkauneuden ihailu ei kuulu Matteuksen evankeliumin ohjelmaan sen enempää kuin taidekaan. Näkökulmaa voidaan kommentoida toteamalla, että asiassa ei ole paljontaan ihmettelemistä, koska evankeliumin päätarkoitus on saada ihmisten päät kääntymään ajallisista aistein tavoitettavista arvoista ajattomiin yliaistillisiin arvoihin. Tämä puolestaan johtaa meidät viimeiseen evankeliumin estetiikkaa koskettelevaan kysymykseen, nimittäin kysymykseen yliaistillisen maailman kauneudesta. Onko mahdollisesti niin, että tämän maailman kauneus on laiminlyöty yksinkertaisesti siksi, että se tulevan maailman kauneuden rinnalla ei ole mitään?

Kauneus ja taivasten valtakunta

Evankeliumi jakaa todellisuuden kahtia yhtäältä aineelliseen maailmaan ja toisaalta taivaalliseen maailmaan. Taivaallisesta maailmasta, eli taivasten valtakunnasta evankeliumi kertoo pääasiassa vertauskuvien muodossa, esimerkiksi seuraavasti:

”Taivasten valtakunta on kuin sinapinsiemen, jonka mies kylvi maahansa. Se on pienin kaikista siemenistä, mutta kun sen taimi kasvaa täyteen mittaan, se on putarhan kasveista suurin. Lopulta se on kuin puu, niin että taivaan linnut tulevat ja pesivät sen oksille” (Matt. 13:31–32).

Tätä vertausta on helppo ymmärtää ihmisen moraalisen kasvun kannalta, mutta mitä se tarkoittaa ottaen sanoo taivasten valtakunnasta jää itse kunkin arvostelukyvyn varaan. Estetiikan kannalta on kuitenkin olennaista, että taivasten valtakunnan esteettisestä ilmeestä vertaus ei kerro mitään. Eivätkä sitä tee myöskään muut evankeliumin vertauskuvat taivasten valtakunnasta, paitsi yhdessä suhteessa, nimittäin siinä, että sitä kuvataan valon valtakunnaksi. [9]

Valo on tärkeä esteettinen käsite sekä historiallisesti että teoreettisesti, erityisesti kaikkialla siellä, missä näkyy platonismin vaikutus. Aivan kirjaimellisestikin voidaan sanoa, että ilman valoa ei olisi estetiikkaa, tuskinpa elämääkään. Mutta vaikka valon käsitteellä onkin perustava esteettinen merkitys, jää tämän aspekti evankeliumissa moraalisten ja uskonnollisten varjoon. Evankeliumissa valon käsitteeseen viitataan tavallisesti vastakkainasetteluissa, joissa valo sukulaiskäsitteineen edustaa moraalista hyvää ja älyllistä totuutta, kun taas pimeys näiden vastakohtia, pahuutta ja valhetta [10]. Esimerkiksi voidaan siteerata Vuorisarnan sanat:

”Te olette maailman valo. Ei kaupunki voi pysyä tähtöissä, jos se on ylhäällä vuorella. Eikä lampunpää, kun se sytytetään, panna vakan alle, vaan lampunjalkeaan. Siitä sen valo loistaa kaikille huoneessa oleville. Näin loistakoon teidänkin valonne ihmisille, jotta he näkisivät teidän hyvät tekonne ja ylistäisivät Isääne, joka on taivaissa” (Matt. 5:14–16).

Valo symbolisoi tässä Kristuksen seuraajien viisautta aineellisessa maailmassa. Valon esteettisestä luonteesta lausunto ei kerro mitään, ei varsinkaan taivasten valtakunnan kannalta. Ja koska taivasten valtakunnan esteettistä arvoa ei selvennetä millään muullakaan tavalla, voidaan tämänkin sfäärin suhteen vahvistaa esteettisen indifferenssin periaate.

Kun kaikki tähän mennessä esitetty kootaan yhteen, saadaan tulokseksi, että Matteuksen evankeliumi ei osoita mitään mainittavaa huomiota taiteen esteettiselle arvolle, ei luonnon esteettiselle arvolle, eikä edes taivasten valtakunnan esteettiselle arvolle. Sama pätee muistakin evankeliumeista, ainakaan tässä suhteessa ne eivät kumoa Matteusta. Tästä näkökulmasta katsottuna ei enää ole mikään ihme sekään, että evankeliumi ei mitenkään kuvaa Jeesuksen ulkonäköä. Lukemattomat myöhemmät taiteentekijät ovat sitä tosin yrittäneet ja onnistuneet tekemään hänestä komean helleenin, pitkätukkaisen sellaisen. Mitähän muuten apostoli

Paavali mahtoi ajatella Jeesuksen tukan pituudesta kirjoittaessaan, että ”pitkä tukka on miehelle häpeäksi” (1. Kor. 11:14)?

Apostoliset kirjoitukset

Tarkastelemamme asiakokonaisuuden suhteen apostoliset kirjoitukset eroavat evankeliumeista siinä, että niihin sisältyy eräitä eksplisiittisiä taidemaalmaa koskevia huomioita. Moraalinen asenne pysyy kuitenkin samana. Tämä käy ilmi tosiasiaista, että taiteeseen liittyviä asioita ei oteta esille niiden itsensä vuoksi vaan havainnollistamaan muita tärkeämmiksi katsottuja asioita. Apostolisista kirjoituksista ei löydy ylistyksiä kulttuuriselle kauneudelle, eikä sen paremmin luonnonkauneudellekaan. Johanneksen ilmes-tyksessä tosin kuvataan tulevan maailman tapahtumia musiikillistenkin vertauskuvien kautta, mutta niistä on estetiikka yhtä kaukana kuin tuomiopäivän kauhistus lähellä.

Apostolien teot kuvailee kuinka kristillinen liike leviää perinteisten juutalaispiirien ulkopuolelle ja joutuu tekemisiin kreikkalais-roomalaisen kulttuurin kanssa. Tärkeä kosketuspinta tässä kulttuurien kohtaamisessa oli juutalais-kristillisen monoteismin yhteentörmäys valitsevan kreikkalais-roomalaisen polyteismin kanssa.

Huomiota herättävä piirre kreikkalais-roomalaisessa pluralistisessa uskonnollisuudessa oli sen esteettinen näyttävyys, jonka tunnetuimpina ilmentyminä olivat vaikuttavat tempelirakennukset, komeat kuvanveistotaiteen tuotteet ja suurelliset näytäntöhuvitukset. Varhaisten kristittyjen oli väistämättä määriteltävä asenteensa tätä vahvasti estetisointunutta uskonnollista pluralismia kohtaan. Ratkaisu oli yksinkertainen. He tuomitsivat polyteismin teologisesti vääräksi ja sen esteettisen esillepanon moraalisesti haitalliseksi.

Apostolien teot kuvaa monoteismin yhteentörmäystä polyteismin estetiikan kanssa kahdessa tunnetussa tapauksessa, kerran Ateenassa ja toisen kerran Efesoksessa. Ensimmäinen tapaus liittyy apostoli Paavalin vierailuun Ateenassa. Paavalin kerrotaan ärsyyntyneen Ateenan kuvataidetarjonnasta, jota hän piti epäjumalien palvonnan ilmauksena. Hänen mukaansa ihmisten ”ei pidä luulla, että jumaluus olisi samankaltainen kuin kulta, hopea tai kivi, kuin ihmisen mielikuvituksen ja taidon luomus” (*Ap. teot* 17:29). Ilmeistä on, että tämä ei ole esteettinen vaan teologis-moraalinen arvostelma, joka

sanoo, että koska Jumala on näkymätön, häntä ei pitäisi kuvata näkyväisessä muodossa. Tämä on linjassa Vanhan Testamentin (2. Moos. 20:4; 3. Moos. 26:1; 5. Moos. 4:15–18) kuvakieltokäskyn kanssa, vaikkei välttämättä kielläkään kaikkea kuvataidetta. Tutkimuksemme kannalta voidaan vain todeta, että uskonnollinen taideohjailu on jälleen yksi ilmaus esteettisestä indifferenssistä. Ei välitetä taiteentekijän oikeudesta kokeilla ja tutkia asioita omalla tavallaan.

Toinen tunnettu yhteentörmäys kristillisen ja kreikkalais-roomalaisen uskonnollisuuden välillä tapahtui Efesoksessa, jossa apostoli Paavali sai aikaan mellakan saarnattuaan jyrkästi polyteismia vastaan. *Apostolien teoissa* tapahtumaa kuvataan esimerkiksi seuraavin sanoin:

Kaupungissa oli Demetrios-niminen hopeaseppä, joka valmistutti hopeaisia Artemiin tempelin kuvia ja näin hankki käsitöläisille huomattavat tulot. Hän kutsui koolle nämä ja muut saman alan työntekijät ja sanoi: ”Miehet, te tiedätte, että meidän vaurautemme on tämän työn varassa. Mutta nyt te voitte nähdä ja kuulla, kuinka tuo Paavali on harhauttanut suuren joukon ihmisiä, ei vain täällä Efesoksessa vaan kohta koko Aasian maakunnassa. Hänhän uskottelee, että ihmiskätkö luomukset eivät ole mitään jumalia. Tämä uhkaa saattaa meidän ammattimme huonoon huutoon, eikä siinä kaikki: voi käydä niin, että suuren jumalattaremme Artemiin tempeliä ei kohta enää pidetä minään ja hän menettää mahtinsa – hän, jota koko Aasia ja koko maailma palvelee.” Tämän kuullessaan miehet vimmastuivat ja huusivat: ”Suuri on Efesoksen Artemis!” Koko kaupunki joutui kuuhuksiin (*Ap. teot* 19:24–29).

Estetiikan kannalta tämä onneton tapahtumaketju ei kerro mitään kiintoisaa, sillä Paavalin kritiikin kohteena ei varmasti ollut tuotettujen teosten taiteellinen laatu vaan niiden perustuksena oleva väärä ideologia. Jälleen kerran kyse on siis esteettisestä indifferenssistä.

Se mikä pätee näistä *Apostolien tekojen* kuvaamista tapahtumista, pätee yleisesti ottaen myös apostolisten kirjeiden satunnaisista taidemaalmaa koskevista kommentteista. Kaiken kaikkiaan niitä on hyvin vähän, eikä niitä edes ole tarkoitettu valaisemaan taiteen luonnetta. Silloin kun apostoliset kirjeet sanovat jotain taiteesta, perustapauksissa on kyse joko kreikkalais-roomalaisen taiteen tuomitsemisesta epäjumalien palvelukseksi tai sitten taideterminologian vertauskuvakäytöstä [11]. Vaatimattomina poikkeuksina, joskin samalla tulevan enteinä, voidaan pitää satunnaisia viitteitä seurakunnalliseen psalmilauluun, sillä musiikilla tuli olemaan tärkeä rooli kirkon tulevassa kehityksessä ja toiminnassa (1. Kor. 14:26; Ef. 4:19–20). Sivustatukea

musiikin harrastus sai Johanneksen ilmestyksen värikkäistä kuvauksista, joissa tuomiopäivän pasuunat pauhaavat (*Ilm.* 8:6–11:15), ja joissa lauletaan uutta ja taivaallista laulua (*Ilm.* 14:3, 19:1–3) [12]. Vahvasti symbolisten tuonpuoleisuuskuvausten varassa on helppo intoutua tekemään tuomiopäivätaidetta, mutta eri asia on, miten symboliikka tosiasiaa pitäisi tulkita. Tämän johdosta Ilmestyskirjan taidemetaforista ei voi päätellä mitään tarkkaa ja täsmällistä.

Mutta vaikka Johanneksen ilmestyksen yksittäiset kuvaukset ovat vaikeasti tulkittavia, sen moraalinen linja on selvästi yhteneväinen muiden Uuden Testamentin kirjoitusten kanssa. Se ei suosittelle esteettisten arvojen huomiointia sen enempää kuin muutkaan Uuden Testamentin kirjoitukset. Tämän linjauksen johdonmukaisimpana jatkajana voidaan pitää 100–200-lukujen vaihteessa vaikuttanutta Tertullianusta, joka hyökkäävissä kirjoituksiinsa tuomitsi kaiken kreikkalais-roomalaisen taide- ja viihde-elämän [13]. 300-luvulta lähtien tilanne alkoi muuttua. Kristinuskosta tuli Rooman valtakunnassa ensin hyväksytty uskonto ja pian myös ainoa hyväksytty uskonto. Paljolti uusplatonilaisen vaikutuksen ansiosta kristinuskon piirissä siirryttiin esteettisestä indifferenssistä esteettiseen optimismiin. Kirkko valjasti esteettiset arvot palvelukseensa niin arkkitehtuurissa, musiikissa, kuvataiteessa kuin liturgiassakin.

Myöhempinä vuosisatoina tämä kehityslinja on vähvistunut niin, että nykyään kirkoistakin on tullut teatteri- ja konserttisaleihin verrattavissa olevia esiintymisareenoja. Vain Tolstoin tapaiset yksittäiset ajattelijat ovat yrittäneet soveltaa Uuden Testamentin periksiantamatonta estetiikkaa nykyhetkeen. Tolstoin (*Mitä on taide?*, 21–74) mukaan länsimaisen estetiikan perusvirhe on kauneuden palvonta, joka intellektuaalisessa muodossaan on tyhjää käsite-metafysiikkaa ja emotionaalisessa muodossaan pelkkää nautinnon hakua.

VIITTEET

- [1] Kristillisesti motivoituneeseen esteettiseen indifferenssiin olen aiemmin kiinnittänyt huomiota tutkimuksessani *Art or Experience. A study on Plotinus' Aesthetics* (2003), tosin lähinnä gnostilaisesta näkökulmasta (s. 77–82, 96–106..
- [2] Tunnetuissa estetiikan historioissa Uusi Testamentti on tavallisesti saanut hyvin vähän huomiota. Poikkeus on W. Tatarkiewiczin estetiikan historia, jonka toisessa osassa aihetta käsitellään muutaman sivun verran (VT, s. 4–11, UT, s. 11–12). Systemaattis-historiallisista tutkimuksista on syytä mainita

- von Balthasarin massiivinen teologisen estetiikan järjestelmä *Herrlichkeit* (2. Aufl. 1961–1969), jonka kolmannen osan toisen osan toisessa osassa (= Band III.2, Teil II) aihetta tarkastellaan laajalti, mutta valikoidun teologisesta näkökulmasta.
- [3] *Matt.* 5:16, 7:17–19, 12:12, 12:33, 13:8, 13:23–24, 13:27, 13:37–38, 13:45, 13:48, 15:7, 15:26, 17:4, 18:8–9, 26:10, 26:24.
- [4] Myös Vanhan Testamentin *Septuaginta*-käännös käyttää *kalos*-termiä samansuuntaisesti. Ks. Tatarkiewicz, *History of Aesthetics*, vol. II, 4–6.
- [5] Retoriikan taituri Gorgias määritteli ”*kosmosta*”, hyvää järjestystä seuraavaan tapaan: ”Valtion suhteen hyvä järjestys (*kosmos*) on sen miesten erinomaisuudessa, ruumiin suhteen sen kauneudessa, sielun suhteen sen viisaudessa, teon suhteen sen hyveessä, puheen (*logos*) suhteen sen totuudessa. Näiden vastakohta on epäjärjestys (*akosmia*)” (*Heleneen ylistys* 1).
- [6] Antiikin kaudella kauneuden selittäminen symmetrian käsitteellä oli hyvin yleistä, kuten käy ilmi Plotinoksen (*Enneades* I.6.1.20–54) siihen kohdistamasta arvostelusta.
- [7] Diogenes Laertios, *Vitae* 1. 35.
- [8] Vrt. Aarne Kinnunen, *Estetiikka* (2002), s. 47. Kinnunen (*ibid.*) määrittelee estetiikan tutkimusalaa seuraavasti: ”Estetiikka tutkii ihmisen käyttäytymistä tilanteissa, joissa hän on esittänyt ja esittää esteettisiä arvoarvostelmia”.
- [9] Näin tekee erityisesti Johanneksen evankeliumi (1:1–13).
- [10] Vrt. *Matt.* 4:16, 5:15–16, 6:22–23, 13:43, 24:27, 25:1–13; ks. myös 16:27, 17:2, 19:28, 24:30, 25:31, 28:3.
- [11] Viittauksia epäjumalankuviin: *Room* 1: 22–23; 1. *Kor.* 10:19–20, 12:2; 2. *Kor.* 6:16. Taideterminologian vertauskuvakäyttöä: 1. *Kor.* 4:9 (teatteri); 1. *Kor.* 14:7–9; 1. *Kor.* 15:52 (musikaaliset instrumentit); 1. *Kor.* 14:15 (hengen ja mielen laulu); 1. *Kor.* 3:16–17; 2. *Kor.* 6:16; *Ef.* 2:20–22 (temppele).
- [12] Vrt. myös *Ilm.* 5:8–14; 14:2; 15:2–4.
- [13] Ks. kirjoitukseni ”Tertullianus teatterin ja urheiluviihteen turmiollisuudesta”, *Synteesi* 3/1998.

KIRJALLISUUTTA

- Diogenes Laertius, (*Vitae*) *Lives of Eminent Philosophers* I–II. With an English Translation by R. D. Hicks. The Loeb Classical Library. Cambridge, Massachusetts – London 1980, 1995 (1925).
- Gorgias, *Encomium of Helen*. Ed. with Intr., Notes and Tr. by D. M. MacDowell. Bristol Classical Press 1982.
- Novum Testamentum Graece*. Nestle – Aland. Stuttgart 1985 (26. Auflage 8. Druck).
- Plotinos, (*Enneades*) *Plotini opera* I–III. Ed. P. Henry et H. Schwyzer. Oxford University Press 1964–1982.
- Raamattu*. Vuoden 1992 suomennos. Pieksämäki: Kirjapaja 1992.
- ***
- Balthasar, Hans, Urs von (1969): *Herrlichkeit. Eine theologische Ästhetik*. Band III.2, Teil II. Einsiedeln: Johannes Verlag.
- Kinnunen, Aarne (2000): *Estetiikka*. Helsinki: WSOY.
- Kuisma, Oiva (1998): ”Tertullianus teatterin ja urheiluviihteen turmiollisuudesta.” *Synteesi* 3/1998,

19–31.

- (2003): *Art or Experience. A Study on Plotinus' Aesthetics*. Helsinki: Suomen Tiedeseura, Commentationes Humanarum Litterarum vol. 120.
- Tatarkiewicz, Wladyslaw (1970/1962): *History of Aesthetics*. Vol. II, *Medieval Aesthetics*. Ed. by C. Barrett. The Hague – Paris: Mouton.
- Tolstoi, Leo (2000): *Mitä on taide?* Suom. M. Anhava. Vammala: Kustannusosakeyhtiö Taide.

Kirjoittaja on filosofian tohtori ja tutkija Helsingin yliopistossa. Kirjoitus perustuu klassillis-filologisen yhdistyksen kokouksessa 5.10.2004 pidettyyn esitelmään.

Tulossa!

Musiiikki

Music

Musik

- Uusi vuorovaikutteinen näyttely 19.3.2005
- Avaa korvasi ja mielesi: Heurekassa ilmakitarakin soi!
- Uusi superelokuva 1.2.2005: STOMP – maailman rytmi

ma–ke, pe 10–17 • to 10–20 • la, su 10–18 • Näyttelylippu: 13,50/8,50
Yleislippu: 18,00/11,50 • p. 09 85799 • Tikkurila, Vantaa • www.heureka.fi

HEUREKA

HEUREKA logo: A stylized 'H' made of three overlapping geometric shapes.

päätukija • huvudsponsor • main sponsor **KESKO**